

7 Там само – С.120

8 ЛНВ. – 1905 – Річник VIII - Т.XXX. – С.37.

9 Мушинка М. Володимир Гнатюк. – ЗНТШ – Т.207 – С.7.

Ірина ДОБРЯНСЬКА (Тернопіль)

НАРОДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ПОВІСТІ ІВАНА НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»

“Артистом зору”, “всеобіймаючим оком України” назвав Івана Нечуй-Левицького Іван Франко, а його повість, “Кайдашева сім'я” “з огляду на високоартистичне змалювання селянського життя” вважав найкращою оздобою українського письменства [3, 374]. Висока художність твору, динамічність сюжету, глибина розкриття образів-персонажів – “артистизм” – відбилися великою мірою і в змалюванні щоденних народних звичаїв та традицій, які органічно входили у життя української родини. Найбільш повно, справді з епічним розмахом, в повісті відтворено хатній побут. І це не випадково. Адже саме тут найчастіше перетиналися дріб'язкові інтереси Кайдашихи, Мотрі, а згодом Мелашки. Створювані ними конфліктні ситуації сприяли повному саморозкриттю героїв. Отож, описуючи процес приготування їжі в українській сім'ї із зазначенням традиційних для того часу страв та докладного опису посуду, письменник дав можливість своїм героям проявити сповна свій характер. Такий підхід автора до творення образів забезпечив йому повний успіх. При цьому велику роль відіграло те, що і Нечуй-Левицький детально знав побут селянської родини, ведення домашнього господарства жінками і їх чоловіками.

Працьовита, але горда Мотря не змогла довго терпіти лицемірство Кайдашихи, чуючи кожного ранку одне і те ж: “Мотре! Вставай, моя дитино, затопи в печі, та як будеш розкладать дрова, то поклади на двох полінах переклад, та вибирай, моє серденько товстенький переклад, щоб дрова швише розгорілись. А приставиш окріп, то піди видій корову та оджени вівці до череди” [1, 173]. Через деякий час Кайдашиха знову подавала команду начистити картоплі, накришити буряків. Після чого обіцяла: “... а я ось зараз встану та покажу тобі, як борщ накидать” [1, 174]. Мотрю ображали ці зверхні повчання свекрухи, адже вона у дусі тогочасних традицій давно вже знала, як приготувати борщ чи кашу. Обурювала Мотрю

також лицемірність та брехня Кайдашихи, яка, керуючи з печі процесом хатньої роботи, безсоромно лукавила: “Чогось я не здужаю. Так у мене болять ноги” [1, 173]. Тому дуже швидко вона вибухнула гнівом проти свекрухи, розпочавши хатню війну.

Зі знанням справи, із своєрідним замилюванням описує І. Нечуй-Левицький підготовку до свят. прибирання у хаті. Сюди відносилось підведення призьби, розмальовування печей перед святами, а також весь процес виготовлення полотна, що належав також до жіночих обов'язків. Власне, за останнім заняттям найбільш яскраво проявив себе крутий норов Мотрі. Коли за сумлінну роботу осінніми вечорами та ранками, докладену до виготовлення полотна, свекруха наділила її лише шматком грубої тканини, Мотря запротестувала: “Прядиво таке ваше, як і моє. Хіба я не брала конопель, не мочила на бительні, не терла на терниці”... [1, 187]. Через деякий час Кайдашиха спостерегла, що Мотря “мотала починки, полічила чисниці, скинула півмоток з мотовила й сховала у свою скриню” [1, 193]. Незабаром Мотря мала своє тонке полотно.

Зразки використання І. Нечуй-Левицьким народознавчого матеріалу маємо і в багатьох інших творах його “селописної прози”. Це стосується насамперед його повістей “Бурлачка”, “Дві московки”, “Микола Джеря” тощо. Однак лише в “Кайдашевій сім'ї”, на нашу думку, зображення побуту, звичаїв, традицій повною мірою сприяло розкриттю (часто саморозкриттю) характерів героїв, їх внутрішнього світу, психології, емоційного стану. Яскравим прикладом тут може служити реакція Мотрі на мотовило, отримане від Омелька Кайдаша після першої серйозної сутички: “Мотря весело глянула на мотовило, зараз по обіді витягла з своєї скрині починки й почала мотать. Нове мотовило аж гуло в її руках і вряди-годи черкалось об сволок, об стелю. Ні один цар не махав з такою втіхою скіпетром, як Мотря своїм мотовилом. Вона почула в собі дух господині, самостійної господині” [1, 193]. По-іншому реагувала на цю ситуацію Маруся Кайдашиха, її “брала злість. Для неї невістчине мотовило гуло неначе кусливі джмелі кругом її голови” [1, 193].

Сезонно-польові роботи селян: сівба, жнива, косовиця, звозування снопів — возовиця, — належали до традиційних чоловічих обов'язків. Змальовуючи ці процеси, письменник повсякчас підкреслював, що селяни завжди не лише знали, але й відчували внутрішнім зором, інтуїтивно, коли і що потрібно робити. Хліборобська праця була їх покликанням.

У повісті немає змалювання традиційних для української

літератури другої половини ХІХ ст. святкових обрядів та звичаїв. На відміну від повістей “Микола Джеря”, “Дві московки” та ін., де І. Нечуєм-Левицьким зображено колоритний перебіг весільної церемонії, починаючи від заручин, у повісті “Кайдашева сім’я” про весілля Карпа та Лавріна письменник робить тільки лаконічне повідомлення, не зосереджуючись на церемонії його проходження, весільних ритуалах. І все ж ефектні замальовки, з точки зору чистої естетики, у повісті зустрічаються. Вони стосуються насамперед детальних описів ношення одягу /строїв/ і особливо прикрашування дівчатами голови. Відомо, що в Україні здавна звертали велику увагу на заплітання та укладання кіс, а також підбір прикрас до них. Цікаво, з детальним описом “головних уборів” дівчат-подолянок, а також дівчат Полтавської, Чернігівської та Київської губернії, описує А. Свидницький у своїй народознавчій студії “Великдень у подолян” [3, 475-477]. З етнографічною точністю, як це робили дівчата центральної України, по-мистецьки, високохудожньо відтворює І. Нечуй-Левицький у “Кайдашевій сім’ї” процес зачісування голови Мотрею. Тут і накладання кибалки, і стрічок із золотої парчі і квітки “з червоних, зелених, синіх і жовтих вузьких стьожок”, і барвінок, і “качурині кучері”, і “павині пера”, і “двадцять довгих кінців стрічок до самого пояса” [1, 166]. Крім того, “Мотря вбралася в зелену спідницю, в червону запуску, підперезалась довгим червоним поясом і попускала кінці трохи не до самого долу, одяглась в зелений з червоними квіточками корсет, вузлась у червоні чоботи та й пішла до церкви”. Коли дівчина вийшла на вулицю, то “вся її голова аж ніби горіла квітками проти сонця”.

Створений автором образ безперечно виказує в ньому естета, того І. Нечуя-Левицького, яким запам’ятав його над французьким альбомом із квітами І. Франко.

Побачивши Мотрю в такому одязі, Карпо забув про те, що повинен був підтримувати на горі віз зі снопами. Він був у полоні образу дівчини, тому не чув у той час наказів батька. Віз перекинувся. Цікаво, що старий Кайдаш зробив висновок по-своєму. Він вважав, що то його покарала свята неділя. Хоча у творі підкреслено: звозити снопи у неділю не вважалося у Семигорах гріхом.

Втіленням української релігійності і високої народної моралі є в повісті Мелашка. Її любов до рідної матері, чоловіка, намагання догодити свекрусі приємно вражають. Доведена до відчаю, Мелашка їде з односельчанами в Київську Лавру на прощу — святкування паски в Києві, за народним повір’ям, мало б принести у сім’ю Боже благословення. Письменник поетизує свою героїню.

Так, лірична душа Мелашки почула в жалібних піснях ченців у чистий четвер /напередодні Великодня/ “якесь море сліз, що зливалось тисячі літ, і злилось до купи, і полилось піснями з грудей. Здається, в тому морі сліз текли ріки народного горя од самого початку світу...” [1, 193].

Побожним, чуйним і добрим був Кайдаш, мріяв про смерть по-християнськи: зі сповіддю, причастям, соборуванням. Але тяжке пияцтво призвело до передчасної страшної смерті, яка не відповідала християнським уявленням. Сини і невістка Мотря надто часто порушували четверту заповідь Божу: не поважали і не шанували батьків. А народна мораль ґрунтувалася в основному на заповідях Божих. У селі зневажали злодіїв, п'яниць, покриток, ледарів, хвальків, безбожників. Тут нікому не забували безбожних вчинків. Не могли забути й Мотрі того, що вибила свекрусі око, а Карпові — що ганявся за матір'ю з дрючком. Люди добре знали характери односельчан: вибираючи Карпа десятицьким, хтось підкреслив, що “буде добрий сіпака”, а пропонуючи жартома кандидатуру Мотрі, селяни висміяли цю жінку.

Народознавчий матеріал дав можливість І.Нечуєві-Левицькому створити повноцінні характери людей, здатних вибухати злістю, заздрити, а також любити, відчувати щастя і радість праці.

Література:

1. Нечуй-Левицький І. Твори: В 2-х тт. – Т.2. - К.: Наукова думка – 1986
2. Свидницький А. Великдень у подолян // Свидницький А. Роман. Оповідання. Нариси. – К.: Наукова думка. – 1985.
3. Франко І. Твори: У 50-ти тт. – Т.35. – К.: Наукова думка. – 1986.

Тетяна МАТВЄСЬКА (Харків)

ОПТИМІЗМ ЧИ ІЛЮЗІЯ ОПТИМІЗМУ? ДО ПРОБЛЕМИ “ХРЕСТОМАТІЙНОСТІ” ПРОЧИТАННЯ “ЛІСОВОЇ ПІСНІ” ЛЕСІ УКРАЇНКИ

“Лісова пісня” Лесі Українки давно вже стала твором, справедливо віднесеним до золотого фонду світової літератури. Усі дослідники, які писали про Лесю Українку, обов'язково зверталися до цієї драми-феєрії, аналізуючи її проблемно-тематичні